

مقدمه

برای هر نظام سیاسی، دستیابی به الگوی بومی پیشرفت از اساسی‌ترین ارکان حرکت به سمت اهداف و آرمان‌ها به شمار می‌رود. جمهوری اسلامی ایران در دهه نخست حیات پربرکت خویش به تثبیت نظام و استقرار امنیت، تأمین استقلال و آرامش جامعه از طریق مرتفع ساختن چالش‌ها، مدیریت بحران‌ها و کنترل عوامل ناامنی اهتمام ورزید و از آنجا که «امنیت» مهم‌ترین پیش‌نیاز هرگونه پیشرفت می‌باشد، در دهه دوم و سوم از حیات خویش، با چهار برنامه پنج‌ساله و تدوین سند چشم‌انداز بیست‌ساله، مسیر پیشرفت همه‌جانبه را در پیش گرفت، لیکن تلاش‌های صورت گرفته فاقد یک الگوی جامع، بومی (ایرانی) و اسلامی بوده است. خلأ الگوی یادشده سبب شد تا مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در سال ۱۳۸۹ به مفهوم‌سازی، تشریح الزامات و تعیین شاخص‌ها و تشکیل هیئتی از نخبگان کشور برای طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اقدام نمایند. معظم‌له در نخستین جلسه نشست‌های راهبردی، مهم‌ترین عرصه‌های الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت را چهار عرصه «تفکر، منطق و بصیرت»، «علم»، «زندگی» و «معنویت، ایمان و اخلاق» تبیین فرمودند (بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در تاریخ ۱۳۸۹/۹/۱۰).

این تحقیق از این جهت حائز اهمیت است که با گذشت سه دهه از عمر شریف انقلاب اسلامی و سپری نمودن دوران تأسیس و تثبیت نظام و در دوره گذار از مرحله نظام‌سازی به مرحله تمدن‌سازی، تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت یکی از ضرورت‌های حیاتی آن به شمار آمده و طی دو دهه گذشته همواره مورد تأکید رهبر فرزانه انقلاب اسلامی^(مدظله‌العالی) قرار گرفته است. چراکه امنیت در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دارای ویژگی خاص و منحصر به فردی است و الگوی اسلامی پیشرفت، الگویی مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی و روش‌شناختی اسلامی است. درعین حال، توجه به الزامات و کارکردهای امنیت در تدوین و اجرای الگوی پیشرفت، موجبات ایجاد جامعه‌ای امنیت را فراهم خواهد نمود، به گونه‌ای که امنیت به وجود آمده، خود موجد پیشرفت خواهد شد.

در ضرورت انجام این تحقیق باید گفت؛ امنیت با دو ویژگی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری، از اجزاء اصلی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بوده و کالایی است که باید در بستر جامعه تولید و حاکم گردد. لذا، الگوی مذکور باید از کارکرد ویژه‌ای برای تولید امنیت برخوردار باشد و چنانچه طراحان این الگو به رابطه دوسویه امنیت و پیشرفت توجه لازم را نداشته باشند، محصول نهایی این الگو و پیشرفت حاصل از آن، خود منجر به ناامنی و امنیت‌زدا خواهد شد. مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در تبیین ضرورت این الگو به عنوان نقشه جامع می‌فرماید: «بدون نقشه جامع، همچون برخی مسائل فرهنگی یا اقتصادی سی‌ودو سال گذشته، دچار حرکت‌های گاه متناقض خواهیم شد» (همان).

از این رو، هدف اصلی این پژوهش، «شناخت نقش امنیت در عرصه معنویت الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت» بوده و بر این اساس، فرضیه اصلی تحقیق چنین تبیین شده است: «مؤلفه‌های توحید و حق‌طلبی»، «معاد (آخرت‌گرایی)» و «امامت (رهبری)» در تأمین امنیت در عرصه معنویت نقش دارد. در واقع، این پژوهش ضمن پرداختن به مبانی مفهومی و نظری تحقیق و با استفاده از روش‌های علمی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت در عرصه معنویت را تبیین خواهد کرد.

مبانی نظری تحقیق

اگرچه موضوع این تحقیق با عنوان برخی از پیشینه‌های تحقیق قرابت دارد، ولی مسئله اصلی تحقیق و فرضیه آن به روشنی تفاوت‌های آن را با موضوعات مختلف پیشینه‌ها روشن می‌نماید.

- دانشجویان مقطع دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی با انجام مطالعه ای گروهی تحت عنوان «نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، ضمن تأکید بر رابطه دوسویه امنیت و پیشرفت، به بررسی نقش امنیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت پرداخته و مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت را در الگوی مذکور به صورت یک منظومه منطقی، در مدل مفهومی تحقیق خود ارائه نموده‌اند (رساله مطالعه گروهی، ۱۳۹۳).

-رضایی، علیرضا (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های توسعه از منظر اسلام، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و امام خمینی (ره)»، به زمینه‌های فرهنگی توسعه و پیشرفت از دیدگاه اسلام، قانون اساسی و امام خمینی (ره) پرداخته است. نتیجه حاصل از پژوهش، حاکی است که در اسلام نوعی تعامل دوجانبه بین رفع نیازهای مادی و معنوی برای رسیدن به هدف توسعه وجود دارد. در اصل سوم قانون اساسی نیز بر پی‌ریزی اقتصاد مبتنی بر ضوابط اسلامی به منظور ایجاد رفاه و رفع فقر تأکید شده و اندیشه‌های اخلاقی و عرفانی امام خمینی (ره) نیز ملوکوتی شدن انسان را به عنوان هدف توسعه معرفی نموده است.

-ساعد، نادر (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان «چارچوب تدوین الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی و جنبه‌های دفاعی آن (رهیافت حقوقی)»، به الزامات حقوقی الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی پرداخته و با ارائه چارچوب حقوقی، مؤلفه‌های دفاعی الگو را در عملیات دریای پایه، بازدارندگی پیشرفته، دفاع همه‌جانبه، تولید فکر و ارتقای راهبردی تبیین نموده است.

بنابراین؛ اگرچه نقش پژوهش‌های پیشین را در دانش‌افزایی این تحقیق نمی‌توان انکار نمود، ولی این نکته درخور توجه است که در پیشینه‌های مذکور، یا صرفاً به توصیف این الگو پرداخته شده و یا به وجوه تمایز «توسعه» و «پیشرفت» و شاخص‌های آن‌ها از منظر اسلام بسنده شده و اساساً، نقش «امنیت» و رابطه دوسویه امنیت و پیشرفت (به ویژه نقش ایجابی عرصه معنویت) در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت مغفول مانده و یا کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بدین ترتیب، وجه افتراق این پژوهش با پژوهش‌های پیشین در این است که بر اساس رابطه دوسویه امنیت و پیشرفت شکل گرفته و از ساحت دیگری به بررسی نقش امنیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت با تأکید بر عرصه معنویت، پرداخته و مؤلفه‌های آن را احصاء نموده است.

مفهوم‌شناسی متغیرها

در اینجا به تعاریف مختار محقق از مفاهیم مورد استفاده در تحقیق می‌پردازیم:

مفهوم‌شناسی امنیت و غایت آن: مفهوم امنیت از آن دسته مفاهیمی است که تاکنون تعریف جامع و مانعی از آن ارائه نشده و میان اندیشمندان وفاق نظری وجود ندارد، تعاریف مندرج در فرهنگ‌های لغت از مفهوم «امنیت»، بر احساس آزادی از ترس یا احساس ایمنی که ناظر بر امنیت مادی و روانی می‌باشد، تأکید شده است. فرهنگ معین، «امنیت» را به معنی «ایمن شدن، در امان بودن و بیم نداشتن» آورده است (معین، ۱۳۷۵: ۳۴۵). در فرهنگ عمید نیز، «امنیت» به معنی ایمنی، آرامش و آسودگی تعریف شده و واژه «امن» که مصدر امنیت می‌باشد را به معنی «اطمینان و آرامش خاطر، آرامش قلب و خاطر جمع بودن» گرفته است (عمید، ۱۳۷۴: ۱۹۸).

در برخی از مکاتب سیاسی - امنیتی واقع‌گرایانه که موضوع اصلی اندیشه آن‌ها «قدرت» می‌باشد، امنیت ابزار کسب قدرت است و در مقابل؛ مکاتب آرمان‌گرایانه، هدف امنیت را برقراری صلح، عدالت و زندگی مناسب و آرامش روحی و روانی برای بشر می‌دانند. اساساً، در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از مکتب امنیتی اسلام می‌باشد، «ایمان» و «امنیت» از یک ریشه می‌باشند. از این رو، هرچه ایمان در یک جامعه افزایش پیدا کند، انسان به هدف آفرینش خود که همان قرب الهی است نزدیک‌تر می‌شود^۱. بدین وجه؛ هدف امنیت، هم انسان (فرد) و هم جامعه (جمع) می‌باشد. «در این مکتب امنیتی؛ قدرت، امنیت، عدالت تماماً از اهداف مقدماتی و متوسط محسوب شده و غایت امنیت نیز ارتقاء فضایل، معنویات، تعالی انسان» است (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۱۸۵) و بدین ترتیب، می‌توان گفت در نظام اسلامی، کمال جامعه در رشد و پیشرفت عدالت‌محور نهفته است.

در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران که از منابعی مانند قانون اساسی، منویات امام

۱. اشاره به آیه ۵۵ از سوره نور می‌فرماید: «عَدَلَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ».

خمینی^(ره)، مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) و سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور مستفاد شده است؛ «امنیت» یکی از اهداف واسط می‌باشد که خود، وسیله ای برای نیل به اهداف دیگر می‌باشد. اگرچه اهداف دیگری چون برقراری صلح، عدالت، پیشرفت، آزادی نیز تنها با مقدمه «امنیت» امکان پذیر می‌گردد، لیکن غایت امنیت به اصل توحیدمحوری بازگشت نموده و تحقق «عبودیت» نتیجه نهایی آن است؛ بنابراین، از این ساحت؛ «غایت امنیت صرفاً ایجاد ثروت و رفاه مادی نبوده و فقط به بعد جسمی انسان توجه نمی‌شود، بلکه انسان دارای ابعاد مختلفی است که تکامل و رشد او در گرو رشد متوازن تمامی آن ابعاد است. تربیت و پرورش روح انسان‌ها و توجه به اخلاق و فضایل روحی از اساسی‌ترین اهداف امنیت در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید» (هاشمیان‌فرد، ۱۳۸۸: ۶۰).
مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) درباره اهمیت نقش امنیت می‌فرماید: «امنیت نعمت بزرگی است. در قرآن کریم هم راجع به امن و امنیت سخن رفته است. در هر جامعه‌ای طمأنینه لازم برای پیشرفت‌های مادی و معنوی، امنیت است ... شرط حرکت عظیم اجتماعی برای ملت در درجه اول، امنیت است» (بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) مورخ ۱۳۷۸/۶/۱۰).

مفهوم‌شناسی پیشرفت

با بررسی سیر مفهومی «توسعه» در غرب، می‌توان دریافت که مفهوم رایج توسعه‌یافتگی به شیوه غربی آن و تلقی اسلام از پیشرفت و عدالت، چه به لحاظ مفهومی و اصول حاکم بر آن و چه به لحاظ غایت، هیچ تناسبی با یکدیگر ندارند. در تعریفی عام که مبتنی بر همه بینش‌ها و منش‌هاست، «پیشرفت» عبارت است از «فرآیند حرکت از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب. بر این اساس، الگوی پیشرفت باید مشتمل بر سه امر باشد: تحلیل وضعیت موجود، تبیین وضعیت مطلوب، راهبرد حرکت از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب» (میرمعزی، ۱۳۹۰: ۶۰). پیشرفت را همچنین می‌توان «فرآیند بسط ظرفیت‌های ملی از طریق تعدیل و تأمین نیازهای اساسی جامعه با عمل به جامعیت اسلام به منظور دستیابی به حیات طیبه» دانست (جمالی، ۱۳۸۹: ۲۳۹). در این پژوهش، تعریف ذیل به عنوان

تعریف مختار از «پیشرفت»، مدنظر قرار گرفته که عبارت است از: «فرآیند تحول اساسی و بنیادی در کیفیت و کمیت زندگی فردی و اجتماعی جامعه بر مبنای اندیشه اسلامی به منظور تأمین نیازهای اساسی در همه ساحت‌های زندگی به گونه‌ای که این تغییر و تحول؛ ارادی، هدفمند و برنامه ریزی شده، متعادل و متوازن و پایدار، جامع و فراگیر، با هدف استعلاء و تکامل بشر در مسیر دستیابی به حیات طیبه در زندگی دنیایی و برخوردارگی از نعمت‌های جاودانه و رضوان الهی در آخرت» (یاراحمدی، ۱۳۸۹: ۲۴).

مفهوم شناسی عرصه معنویت: مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، در نخستین جلسه نشست‌های راهبردی، ضمن تأکید بر اهمیت و ضرورت معنویت در همه شئون زندگی و عدم تنافی آن با سایر شاخص‌های پیشرفت، عرصه‌های اساسی پیشرفت در الگوی اسلامی-ایرانی را در چهار عرصه «علم»، «زندگی»، «تفکر» و «معنویت» تبیین نموده‌اند که همین تقسیم‌بندی، در پژوهش حاضر مبنای تحقیق قرار گرفته است. معظم‌له، در تبیین نقش عرصه معنویت و برتری نقش آن بر سایر عرصه‌ها، می‌فرمایند: «عرصه چهارم، که از همه این‌ها مهم‌تر است و روح همه این‌هاست، پیشرفت در عرصه معنویت است. ما بایستی این الگو را جوری تنظیم کنیم که نتیجه آن این باشد که جامعه ایرانی ما به سمت معنویت بیشتر پیش برود. معنویت نه با علم، نه با سیاست، نه با آزادی، نه با عرصه‌های دیگر، هیچ منافاتی ندارد؛ بلکه معنویت، روح تمام این‌هاست. می‌توان با معنویت، قلعه‌های علم را صاحب شد و فتح کرد. یعنی معنویت هم وجود داشته باشد، علم هم وجود داشته باشد. دنیا در آن صورت دنیای انسانی خواهد شد که شایسته زندگی انسان است. دنیای امروز، دنیای جنگلی است. دنیایی که در آن علم همراه با معنویت، تمدن همراه باشد با معنویت، ثروت همراه با معنویت، این دنیا، دنیای انسانی خواهد بود» (سیاه‌پوش، ۱۳۹۰: ۲۰).

مفهوم‌شناسی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت: در این پژوهش، تعریف مختار محقق از الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، همان تعریف ارائه‌شده از سوی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) می‌باشد که عبارت است از: «مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه،

قوانین و راهبردها اطلاق می‌شود که در ساختاری منطقی و مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی اسلام و در چارچوب حقوق و اخلاق اسلامی به تحلیل وضعیت موجود ایران و تبیین وضعیت مطلوب آن و ارائه راهبردها برای تغییر وضعیت موجود به وضعیت مطلوب می‌پردازد (همان: ۹۹).

چارچوب نظری تحقیق

در این پژوهش، به‌طور تلفیقی از سه نظریه بومی «جامعه‌شناسی سیاسی امنیت»، «نظریه امنیت در جمهوری اسلامی ایران» و «بالاخره، نظریه «سیاست متعالیه» به عنوان چارچوب نظری بهره گرفته شده که در حقیقت این نظریه‌ها ترکیب سودمندی از دیدگاه‌های اسلامی را در حوزه امنیت به دست داده و بر غنای پژوهش افزوده است.

«نظریه امنیت در جمهوری اسلامی ایران»، به اصول، قواعد و فرضیات مرتبط با ارکان اساسی امنیت توجه دارد. در این نظریه، با قرار دادن سه سطح یا لایه «مبانی بنیادی و تفسیری»، «ارکان امنیت» و «اصول سیاست‌گذاری» در رابطه‌ای طولی و تعاملی، الگویی از نظریه جامع امنیتی ارائه شده است. امنیت در نظریه جمهوری اسلامی ایران یکی از اهداف واسط است؛ اما خود، وسیله‌ای برای اهداف دیگر به شمار می‌رود. از این حیث، غایت امنیت به اصل توحیدمحوری بازمی‌گردد و تحقق عبودیت، نتیجه نهایی امنیت است؛ اما اهداف دیگری چون برقراری عدالت، توسعه و ... نیز تنها با مقدمه امنیت امکان پذیر می‌گردند. «امنیت» در این نظریه، مفهومی عقیدتی- فرهنگی، بسط‌محور، پایدار و جامع الابعاد است» (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۲۷۱).

بر اساس نظریه «سیاست متعالیه»^۱ که برگرفته شده از فلسفه صدرایی و اندیشه‌های فلسفی امام خمینی (ره)^۲ می‌باشد؛ برخلاف «سیاست متدانیه»، امنیت انسان را در رسیدن به

۱. نظریه «سیاست متعالیه» به معنای سیاست الهی است و در برابر «سیاست متدانیه» به معنای سیاست سکولاریستی قرار دارد و غایت امنیت را رسیدن به عدالت و تعالی الهی - معنوی انسان و بالجمله، «انسان امن» می‌داند و از سوی آقای دکتر نجف لکزایی تئوریزه (نظریه‌مند) شده است.

اهداف دنیوی و اخروی، از طریق ایمان و عمل صالح محقق می‌داند. چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبَسُوا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ» (انعام: ۸۲)؛ بنابراین، هر چیزی که مصالح دنیوی و اخروی انسان را به خطر بیندازد، تهدید و از بین برنده امنیت انسان است. بر این اساس، می‌توان گفت: «امنیت دینی، امنیتی است که متوجه شکوفایی استعداد های انسان با محوریت عقل به‌عنوان پیامبر باطنی می‌شود و از آموزه‌های دینی که پیامبران الهی برای هدایت انسان و تربیت انسان آورده‌اند، استفاده می‌کند» (لک‌زایی، ۱۳۸۹: ۱۱). مؤمن و صفات ایمانی، اصلی‌ترین خاستگاه صدور کنش های امنیت‌زاست و می‌توان گفت: «بستر سازی حیات معنوی، طیبه و حسنه برای تربیت و تهذیب افراد چه در حوزه رفتارهای فردی و اجتماعی و استبعاد آن‌ها از حیات سیئه و غیر ایمانی، اصلی‌ترین سازوکار تأمین امنیت در نظام اسلامی است» (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ۲۰).

امام خمینی^(ع) که خود از اصحاب مکتب حکمت متعالیه می‌باشند، هدف اصلی و نهایی جامعه را دستیابی به سعادت و تعالی معنوی بیان نموده و می‌فرمایند: «ما می‌خواهیم یک جمعیتی نورانی پیدا کنیم که الهی باشد» (صحیفه نور، ۱۳۷۳: ۲). ایشان همچنین، امنیت روحی و معنوی که از طریق سازندگی روحی (تهذیب نفس) ایجاد می‌شود را مقدم بر همه امنیت‌ها دانسته و ابزار تأمین این نوع از امنیت، با جهاد نفس و مبارزه با شیطان باطنی تحصیل می‌گردد. «در مکتب امام خمینی^(ع)، راهکار کسب احساس امنیت، ایمان به خداست. انسان مؤمن به ازای میزان ایمان و عمل صالح خود، از احساس امنیت برخوردار است» (خسروی، ۱۳۹۱: ۳۱۶).

بر اساس نظریه «سیاست متعالیه»؛ کارکرد عرصه معنویت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت را می‌توان در تولید «انسان امن»، یعنی انسان متعالی و متخلق دانست و از آنجا که جامعه را احاد انسانی تشکیل می‌دهد، به دنبال تولید «انسان امن» نیز، جامعه امن، شهر امن، کشور امن، اقتصاد امن، خانواده امن و ... به وجود خواهد آمد. از این منظر، جامعه امن، جامعه ای «خدا افزا» است که «شهر عدالت، شهر رفاه، شهر تربیت، شهر سجایای اخلاقی و فضایل انسانی نیز می‌باشد. در چنین محیطی، انسان‌های صالح تربیت می‌یابند تا جامعه‌ای آرمانی و صالح بنا سازند و در کنار اتمام نعمت و وفور ثروت به اکمال اخلاق و

فضیلت‌های انسانی راه یابند و در چنین بستری است که رفاه، عدالت و امنیت نیز معنی و مفهوم و حقیقت خویش را بازمی‌یابند» (هاشمیان‌فرد، ۱۳۸۸: ۴۶۰).

در نظریه «جامعه‌شناسی سیاسی امنیت»، امنیت در سطوح سه‌گانه ساخت اجتماعی (افکار عمومی)، ساخت سیاسی (قدرت حاکم) و ساخت ایدئولوژیک یا ساخت فکری (نخبگان) مورد تحلیل قرار می‌گیرد. نتیجه‌نهایی اینکه بر اساس این نظریه، «امن‌ترین جامعه، جامعه‌ای است که ساخت اجتماعی آن آگاه و فعال، قدرت سیاسی آن مصلح و نخبگان آن آزاده یعنی آمر به معروف و ناهی از منکر باشند و ناامن‌ترین جامعه نیز جامعه‌ای است که دارای ساخت اجتماعی جاهل و فعال است و قدرت سیاسی آن مغرض و نخبگان فکری آن منفعت‌جو هستند. در جامعه دوم، انسداد به وجود می‌آید که تنها راه رفع آن، ایثار است» (افتخاری، ۱۳۸۹: ۲۰).

بر اساس سه نظریه یادشده و ضمن مطالعه اسناد بالادستی و شاخص‌های تعریف‌شده توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز مطالعات راهبردی ریاست جمهوری، پژوهش صورت‌گرفته توسط معاونت نظارت راهبردی ریاست جمهوری^۱ (شاخص‌های ارزیابی توسعه‌بخشی و فرابخشی، ۱۳۸۹) و مطالعه گروهی انجام‌شده در این باره (رساله مطالعه گروهی، ۱۳۹۳)؛ در عرصه معنویت؛ سه مؤلفه «توحید و حق‌طلبی»، «معاد و اخلاق‌گرایی» و «امامت و رهبری» به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های تأمین امنیت و دستیابی به پیشرفت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، شناسایی گردید که مورد تأیید جامعه خبرگی نیز قرار گرفت.

الف. توحید و حق‌طلبی

اعتقاد و ایمان به خدا باعث امنیت روحی و حاکمیت توحید بر جامعه شده و امنیت فکری، اعتقادی، سیاسی و اقتصادی را که بسترساز عدالت و پیشرفت است، فراهم

۱. مرکز مطالعات راهبردی ریاست جمهوری در پژوهشی با عنوان «تدوین شاخص‌های الگوی اسلامی-ایرانی توسعه» بر اساس منابع و مستندات بالادستی مانند سند چشم‌انداز و قانون برنامه سوم و چهارم توسعه؛ تعداد ۳۶۰ شاخص برای این الگو و در ابعاد سیاسی و امنیتی ارائه کرده است.

می‌سازد. «گسترش اقامه نماز»، «فراگیری شعائر اسلامی و التزام عمومی به دستورات و احکام شرع» در سطح جامعه و «کاهش گرایش به نحله‌های شیطانی» به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های سنجش گرایش به توحید و حق‌طلبی مورد تأکید می‌باشد. اسلام، «امنیت» را یکی از اصول زندگی و ضرورت اجتناب‌ناپذیر در زندگی جمعی و عنصری حیاتی در بهره‌برداری از مزایا و مواهب حیات و نعمت‌های الهی می‌داند و آن را زمینه‌ساز تکامل و ارتقای بشر برمی‌شمارد. اسلام، امنیت را از مقدس‌ترین آرمان‌های بشری و الهی می‌داند. «با استناد به آموزه‌های قرآنی و سیره پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین (ع) نظریه امنیتی اسلام دارای اصول، مبانی، معانی و مفاهیم خاص خود است. از مهم‌ترین اصول مؤثر در تحلیل امنیت در گفتمان اسلامی، می‌توان به اصل توحید، ایمان، ولایت و کرامت اشاره داشت که در ایجاد و توسعه امنیت، نقش اساسی دارند» (افتخاری، ۱۳۸۳: ۴۳۴).

ب. معاد و آخرت‌گرایی

ایمان و اعتقاد به معاد (روز جزا)، موجب گسترش حق و عدالت، مکارم و فضایل اخلاقی است و علاوه بر امنیت همه‌جانبه، در رفع موانع رشد و پیشرفت جامعه نقش به‌سزایی دارد. اعتقاد به معاد و آخرت‌گرایی عامل مهمی در سلامت جامعه است. از جمله شاخص‌های مهم برای سنجش میزان پایبندی افراد جامعه به معاد، می‌توان به «گسترش درستکاری و کاهش جرم»، «رعایت حق‌الناس و پرهیز از درآمدهای نامشروع» و «کاهش منازعات و درگیری‌ها» اشاره کرد.

ج. نبوت (رسالت)، امامت و رهبری

مهم‌ترین و عمومی‌ترین هدف هر نظام سیاسی، تأمین امنیت افراد جامعه است. این معنا، از بیان امام علی (ع) در مورد ضرورت تشکیل حکومت به‌خوبی مستفاد می‌شود. حضرت، در پاسخ به شبهه خوارج که می‌گفتند «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» فرمودند: «... لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ... وَ يُقَاتَلُ بِهِ الْعَدُوُّ وَ تَأْمَنُ بِهِ السُّبُلُ وَ يُؤَخَذُ بِهِ لِلضَّعِيفِ مِنَ الْقَوِيِّ حَتَّى

يَسْتَرِيحُ بَرٌّ وَ يُسْتَرَا حَ مِنْ فَاجِرٍ؛ به ناچار برای مردم امیری لازم است؛ خواه نیکوکار یا بدکار تا به وسیله او با دشمن جنگ شود و راه‌ها امن گردد و حقوق ضعفا از اقویا گرفته شود و نیکوکاران در رفاه باشند و از شرّ بدکاران آسایش داشته باشند» (نهج البلاغه: خطبه ۴۰). در این بیان نورانی، «امام^(ع)، فلسفه حکومت و ضرورت آن را بیان می‌فرماید و از اهداف و اصول آن برقراری امنیت، دفاع و مقابله با دشمنان، حمایت از حقوق مظلومان و ستمدیدگان، مقابله با ستمگران و متجاوزان، تأمین رفاه و آسایش و آرامش جامعه و جمع‌آوری بیت‌المال و مصرف صحیح آن را برمی‌شمرد که با هرج و مرج و تهاجم دشمنان و زورگویی قلدران به مبارزه برخیزد و حقوق محرومان را تأمین نماید» (دری نجف‌آبادی، ۱۳۷۹).

امامت و رهبری از منظر اسلام، مهم‌ترین رکن در استواری دین است. «برخورداری از رهبری فقیه جامع‌الشرایط»، «مقبولیت رهبری در بین آحاد ملت» و «پذیرش و التزام عملی به نظرها و دستورات امامت جامعه» نه تنها باعث قوام و استواری جامعه می‌گردد، بلکه می‌تواند به عنوان شاخص‌های مهم در سنجش مؤلفه امامت و رهبری نیز مورد استفاده قرار گیرد.

ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های عرصه معنویت در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

در این پژوهش، ضمن مطالعه دقیق اسناد بالادستی مشتمل بر اندیشه‌های حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، قانون اساسی و سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، آراء اندیشمندان و صاحب‌نظران امنیتی و دینی و همچنین پژوهش‌های انجام‌شده در مجمع تشخیص مصلحت نظام و معاونت نظارت راهبردی ریاست جمهوری، مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های مشترک تعریف‌شده در اسناد بالادستی و پژوهش‌های ذکرشده پیرامون عرصه معنویت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به شرح زیر استخراج و احصاء گردید.

جدول (۱): جدول مؤلفه‌ها، شاخص‌های عرصه معنویت و مرجع آن‌ها

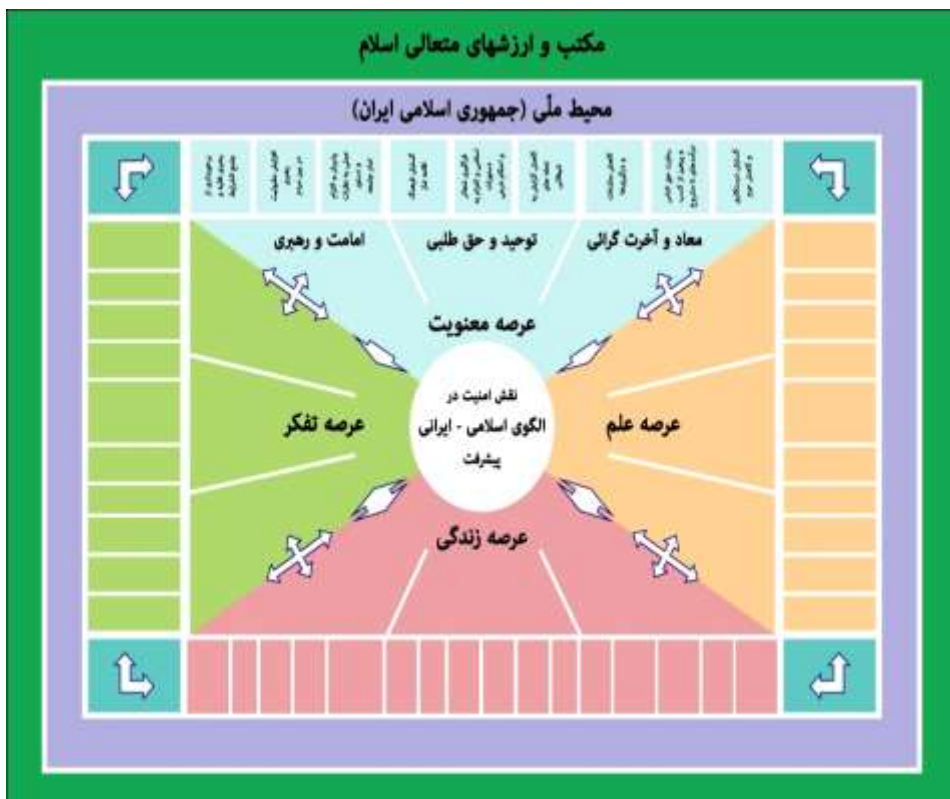
مؤلفه	مرجع / منبع	نحوه تأمین امنیت در عرصه‌ها	شاخص‌ها
رهبری و هدایت	امام خمینی (ره) + مقام معظم رهبری (مدظله العالی) + قانون اساسی + نظریه امنیت در ج.ا.ا.	اعتقاد و ایمان به خدا باعث امنیت روحی و حاکمیت توحید بر جامعه می‌شود و امنیت فکری، اعتقادی، سیاسی و اقتصادی بستر ساز عدالت و پیشرفت است.	گسترش اقامه نماز
			فراگیری شعائر اسلامی و التزام عمومی به دستورات و احکام شرع
			کاهش گرایش به نحلّه‌های شیطانی
معاد و آخرت گرایی	امام خمینی (ره) + مقام معظم رهبری (مدظله العالی) + قانون اساسی	اعتقاد و ایمان به معاد و روز جزاء موجب گسترش حق و عدالت و گسترش مکارم و فضایل اخلاقی می‌شود و علاوه بر امنیت همه جانبه، موانع رشد و پیشرفت جامعه را شناسایی می‌کند.	گسترش درستکاری و کاهش جرم
			رعایت حق‌الناس و پرهیز از درآمد‌های نامشروع
			کاهش منازعات و درگیری‌ها
علمت و رهبری	امام خمینی (ره) + مقام معظم رهبری (مدظله العالی) + قانون اساسی + نظریه امنیت در ج.ا.ا. + نظریه سیاست متعالیه + جامعه‌شناسی سیاسی امنیت	وجود رهبری در جامعه به قدری اهمیت دارد که امیرالمؤمنین علی (ع) حکومت ستمگر جائز را با همه پلیدی‌ها و زشتی‌هایی که دارد از بی‌حکومتی بهتر می‌داند.	برخورداری از رهبری فقیه جامع‌الشرایط
			افزایش مقبولیت و نفوذ رهبری در بین آحاد ملت
			پذیرش و التزام عملی به نظرها و دستورات امامت جامعه

مدل مفهومی

با امعان نظر به تبیین عرصه‌های چهارگانه الگو از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) که در این پژوهش مورد نظر بوده و با عنایت به ابعاد (عینی و ذهنی) امنیت، می‌توان مدل مفهومی ارائه شده در این بخش را که در آن مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در یک منظومه بهم پیوسته و در تعامل منطقی نشان داده شده‌اند، در نظر گرفت. در این مدل، اولاً، عرصه‌های چهارگانه تأثیرگذار در حیات طیبه انسان که مورد تأکید مقام

معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز بوده‌اند، دیده شده است. ثانیاً، این عرصه‌ها با یکدیگر در تعامل هستند؛ به گونه‌ای که نبود تعادل در یک عرصه، سایر عرصه‌ها را نیز تحت تأثیر سوء خود قرار می‌دهد و این منظومه را از تعادل خارج می‌سازد. این منظومه فکری متعادل و متعامل، دو هدف را تعقیب می‌کند: نخست، ایجاد امنیت برای دستیابی به پیشرفت و سپس، استمرار پیشرفت برای ارتقای امنیت که غایت آن، دستیابی به جامعه متعالی، امن و پیشرفته است. ثالثاً، «عرصه معنویت» مهم‌ترین عرصه‌ها می‌باشد که به تعبیر معظم‌له، روح همه عرصه‌هاست. در این مدل مفهومی، موارد ذیل مطمح نظر قرار گرفته است:

۱. آرمان‌ها و ارزش‌های بنیادین نظام جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته است.
۲. از آنجا که مجموعه مؤلفه‌ها و شاخص‌های پیشرفت ملی، متأثر از محیط داخلی (ملی) و خارجی است، در الگوی ارائه‌شده، نقش محیط ملی در محیط بین‌المللی محاط گردیده است.
۳. این مجموعه، متعادل بوده و بین عرصه‌های چهارگانه پیشرفت، تعادل و توازن منطقی برقرار می‌سازد؛ چراکه توجه بیش از حد به یک عرصه، تعادل نظام را مختل خواهد کرد.
۴. خروجی نهایی این منظومه فکری و مدل مفهومی، امنیت ناشی از عرصه معنویت می‌باشد که متضمن امنیت در اجتماع و نیل به پیشرفت در جامعه خواهد بود.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیقات «کاربردی - توسعه ای» می‌باشد. چراکه اولاً، تلاش دارد مفاهیم امنیتی و نقش آن در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت را با تأکید بر عرصه معنویت تبیین نموده و با ارائه الگوی مفهومی، نحوه پیوند بین آن‌ها را به لحاظ نظری ترسیم نماید و ثانیاً، نتایج آن می‌تواند مورد استفاده تدوین‌گران الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت قرار گیرد. در این پژوهش، از روش آمیخته (با رویکرد داده‌های کمی و کیفی) بهره‌گرفته شده و در جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک مطالعه اسنادی استفاده شده و طی آن با ابزار فیش برداری، اسناد بالادستی مرتبط با الگوی مذکور و همچنین، بیانات حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) که مرتبط با موضوع تحقیق بوده مورد مطالعه قرار گرفته و مؤلفه‌ها و شاخص‌های عرصه معنویت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

استخراج شده است. جامعه آماری این پژوهش عبارت اند از: الف) اسناد بالادستی (شامل قانون اساسی، سند چشم انداز ۱۴۰۴)، بیانات حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) در خصوص موضوع تحقیق. ب) جامعه خبرگی؛ عبارت اند از خبرگان علمی (نظری) و عملی (اجرایی) اعم از اندیشمندان و مدیران اجرایی تأثیرگذار بر فرآیند تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت.

در این تحقیق، داده های لازم با استفاده از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی) و روش میدانی، جمع آوری شدند. در روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش برداری و در روش میدانی از ابزار پرسشنامه و مصاحبه استفاده گردیده است. در مطالعه اسنادی جامعه آماری، اسناد و مدارک موجود و قابل دسترس با استفاده از روش نمونه گیری تمام‌شمار مورد بررسی قرار گرفت. سپس، به منظور احصاء شاخص‌ها و مؤلفه‌های الگوی مورد نظر به روش قضاوتی هدفمند، از تعداد ۷۰ نفر از جامعه خبرگی مصاحبه به عمل آمد. پس از احصاء مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و به منظور بررسی نقش آن‌ها در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، از تعداد ۷۰ نفر از خبرگان به روش سرشماری (تمام‌شمار) و به وسیله پرسشنامه نظرسنجی به عمل آمد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی پیشنهادی به تأیید جامعه خبرگی رسید. پس از بررسی نظرات پاسخ‌دهندگان و تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها، مهم‌ترین و معتبرترین مؤلفه‌ها انتخاب و پس از حذف مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأییدنشده، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بر اساس سه مؤلفه و شش شاخص تدوین شد.

پایایی ابزارگردآوری (پرسشنامه) با استفاده از روش آلفای کرونباخ (۰/۸۵۲) به دست آمد که بیانگر پایایی بسیار خوب پرسشنامه می‌باشد. همچنین، روایی سازه ابزار سنجش نیز با استفاده از روش تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مشخص گردید که تمامی گویه‌های پرسشنامه دارای بار عاملی غیر صفر هستند. از دیگر سوی، سایر نتایج نشان داد که پرسشنامه به‌کار گرفته شده توانسته است در مجموع، حدود ۹۲ درصد از میزان واریانس داده‌ها را تبیین کند؛ یعنی ارزش ویژه پرسشنامه ۹۲ درصد از ۱۰۰ درصد و به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول (۲): نتایج تحلیل عاملی شاخص‌های مرتبط با هریک از مؤلفه‌ها

بار عاملی (F)	شاخص‌ها	مؤلفه‌ها	ابعاد
۰/۸۸۶	گسترش اقامه نماز	توحید و حق‌طلبی	عرصه معنویت
۰/۹۰۶	فراگیری شعائر اسلامی و التزام به دستورات و احکام شرع		
۰/۹۵۵	کاهش گرایش به نحله‌های شیطانی		
۰/۹۵۲	گسترش درستکاری و کاهش جرم	معاد و آخرت‌گرایی	
۰/۹۱۵	رعایت حق‌الناس و پرهیز از درآمدهای نامشروع		
۰/۹۳۵	کاهش منازعات و درگیری‌ها		
۰/۹۶۴	برخورداری از رهبری فقیه جامع‌الشرایط	امامت و رهبری	
۰/۸۸۷	مقبولیت رهبری در بین آحاد ملت		
۰/۸۷۷	پذیرش و التزام عملی به نظرها و دستورات امامت جامعه		
۵/۸۳	of Variance%	درصد واریانس	
۹۲/۳۲۳	Cumulative%	ارزش ویژه	

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در نمونه مورد مشاهده در این تحقیق، ۲/۹ درصد از پاسخ‌دهندگان متعلق به گروه سنی ۲۵-۳۵ سال هستند، ۲۹/۴ درصد از آن‌ها بین ۳۶-۴۵ سال و ۶۷/۶ درصد، بالای ۴۶ سال سن داشته‌اند. بیشترین گروه سنی مربوط به گروه ۴۶ سال به بالا است. لذا، به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که پاسخ‌دهندگان، افرادی کارآزموده و پرتوان و البته باتجربه کاری مناسب می‌باشند. از نظر نوع نهادهای خدمتی، ۱۵ نفر از پاسخ‌دهندگان در سازمان‌های لشگری و ۵۲ نفر از پاسخ‌دهندگان در سازمان‌ها و نهادهای کشوری مشغول انجام وظیفه هستند. یعنی به عبارتی ۲۲/۱ درصد از پاسخ‌دهندگان در سازمان‌های لشگری و ۷۶/۵ درصد از آنان در سایر سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی مشغول به خدمت هستند و می‌توان نتیجه گرفت که نظرخواهی از پاسخ‌دهندگان متناسب و به‌خوبی صورت گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت، داده‌ها از سطح تمامی سازمان‌ها و از میان تخصص‌های مورد نیاز مانند اقتصاد، امنیت، سیاست، امور نظامی و مدیریت راهبردی جمع‌آوری گردیده است.

از نظر سطح (عنوان شغل)، ۳۰/۹ درصد از پاسخ دهندگان در سطوح مدیریت عالی سازمان ها خدمت می نمایند. ۵۲/۹ درصد از سؤال شوندگان نیز در سطوح مدیریت میانی سازمان ها و نهادها و ۱۳/۲ درصد از آنان در سطح مدیریت عملیاتی بوده اند؛ بنابراین، بیشتر پاسخ دهندگان در سطح مدیریت میانی سازمان ها بوده اند.

نتایج تجزیه و تحلیل توصیفی مرتبط با عرصه معنویت

مطابق خروجی حاصل از تجزیه و تحلیل توصیفی پاسخ ها، ۵۱/۵ درصد از پاسخ دهندگان به گزینه ۴ (زیاد) و ۴۸/۵ درصد به گزینه ۵ (خیلی زیاد) رأی داده اند و این، بدین معنی است که در مجموع، کلیه پاسخ دهندگان معتقدند که «عرصه معنویت»، در تولید امنیت دارای اهمیت است. این نتایج در خصوص مؤلفه های عرصه، بیانگر آن است که ۸/۸ درصد از پاسخ دهندگان به گزینه ۳ (متوسط)، ۶۴/۷ درصد به گزینه ۴ (زیاد) و ۲۶/۵ درصد به گزینه ۵ (خیلی زیاد) رأی داده اند. در مجموع، ۶۲ نفر معتقدند که مؤلفه «توحید و خداپرستی» در تولید امنیت دارای اهمیت است و بر اساس پاسخ های مرتبط با مؤلفه «معاد و اخلاق گرایی»، ۲/۹ درصد از پاسخ دهندگان به گزینه ۳ (متوسط)، ۲۵/۹ درصد به گزینه ۴ (زیاد) و ۴۴/۱ درصد به گزینه ۵ (خیلی زیاد) رأی داده اند. در مجموع، ۶۶ نفر معتقدند که اعتقاد به معاد و اخلاق گرایی در تولید امنیت دارای اهمیت است. در مؤلفه «امامت و رهبری»، ۲۰/۶ درصد از پاسخ دهندگان به گزینه ۴ (زیاد) و ۷۹/۴ درصد به گزینه ۵ (خیلی زیاد) رأی داده اند؛ بنابراین، در مجموع، ۶۸ نفر معتقدند که «امامت و رهبری»، در تولید امنیت دارای اهمیت است.

نتایج حاصل از تحلیل استنباطی داده ها

داده های جمع آوری شده تحقیق، به کمک ابزار پرسشنامه با استفاده از روش آمار استنباطی نظیر آزمون K-S و t یک نمونه ای و فریدمن مورد تجزیه و تحلیل واقع شد که نتایج آن در پی خواهد آمد. ابتدا در بررسی توزیع داده های مرتبط با هر کدام از عرصه ها از آزمون کولموگروف - اسمرینوف استفاده گردید که نتایج به شرح جدول زیر است.

جدول (۳): توزیع نرمال داده‌ها (آزمون کولموگروف-اسمرینوف)

نتیجه آزمون	سطح معناداری	محاسبه شده Z	میانگین	حجم نمونه	متغیرها
قبول H0	۰/۸۴۳	۰/۶۱۵	۴/۱۸۹	۶۸	عرصه زندگی
قبول H0	۰/۹۰۵	۰/۵۶۷	۴/۱۶۰	۶۸	عرصه تفکر
قبول H0	۰/۹۱۱	۰/۵۶۱	۳/۹۰۲	۶۸	عرصه علم
قبول H0	۰/۹۱۲	۰/۵۶۱	۴/۲۱۶	۶۸	عرصه معنویت
$p \leq 0/1, P \leq 0/5, N=68$					

با توجه به خروجی جدول (۳) و نتایج آزمون، فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها در مورد تمام متغیرها پذیرفته می‌شود؛ بنابراین استفاده از آزمون t یک نمونه‌ای بلامانع است. همچنین، در بررسی و تجزیه و تحلیل عرصه‌های مختلف به کمک آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت (t یک نمونه‌ای) مشخص گردید که پاسخ دهندگان معتقدند «عرصه معنویت» در صدر سایر عرصه‌ها قرار دارد که نتایج مربوطه به صورت مشروح جدول زیر نمایان است:

H0: عرصه‌های چهارگانه در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت نقش ندارد.

H1: عرصه‌های چهارگانه در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت نقش دارد.

جدول (۴): نتیجه تجزیه و تحلیل نقش عرصه‌ها در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

آزمون	متغیر	تفاوت میانگین	درجه آزادی	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری	نتیجه آزمون
مقایسه میانگین با عدد ثابت ۳	عرصه معنویت	۱/۲۱۶	۶۷	۲۶/۹۴۷	۰/۰۰۰	قبول H1
	توحید و خداپرستی	۰/۹۸۰	۶۷	۱۵/۸۰۵	۰/۰۰۰	قبول H1
	اعتقاد به معاد	۱/۱۴۲	۶۷	۲۱/۸۹۰	۰/۰۰۰	قبول H1
	امامت و رهبری		۶۷	۳۲/۵۳۸	۰/۰۰۰	قبول H1
$\leq P 0.1 \leq P 0.5, N=68$						

مطابق خروجی جدول (۴) و با توجه به سطح معناداری (sig) که کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده است، فرضیه H1 مورد تأیید واقع می‌گردد. بدین معنی که عرصه‌های چهارگانه در الگو نقش دارند. از طرف دیگر، در بررسی جداگانه‌ای به منظور رتبه‌بندی

میانگین چهار عرصه تأثیرگذار بر امنیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، از آزمون فریدمن استفاده گردید که نتایج آن به شرح زیر است:

H0: میانگین عرصه‌های چهارگانه یکسان است.

H1: حداقل میانگین دو عرصه با هم تفاوت معنادار دارد.

جدول (۵): نتیجه آزمون فریدمن

آزمون	متغیرها	میانگین
فریدمن	معنویت	۲/۹۱
	زندگی	۲/۸۲
	تفکر	۲/۵۹
	علم	۱/۶۸
	df=۳ SIG=.۰۰۰ N=۶۸, $\chi^2 = ۴۱,۲۳۸$	

مطابق خروجی جدول (۵) با توجه به اینکه سطح معناداری (sig) کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده است، فرضیه H1 مورد تأیید واقع می‌شود و این بدان معنی است که میانگین همه متغیرها از لحاظ نقشی که در تأمین امنیت در الگو دارند یکسان نیست و عرصه معنویت در بین عرصه‌های چهارگانه از اهمیت بالایی برخوردار است.

H0: میانگین شاخص‌های عرصه معنویت یکسان است.

H1: حداقل میانگین دو شاخص از شاخص‌های عرصه معنویت با هم تفاوت معنادار دارد.

جدول (۶): نتیجه آزمون فریدمن و رتبه‌بندی ابعاد عرصه معنویت

آزمون	متغیرها	میانگین
فریدمن	توحید و حق‌طلبی	۲/۷۱
	معاد و آخرت‌گرایی	۱ / ۴۳
	امامت و رهبری	۱/۸۷
	df=۲ SIG=.۰/۰۰۰ N=۶۸, $\chi^2 = ۶۶/۲۰۳$	

مطابق خروجی جدول با توجه به اینکه سطح معناداری (sig) کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده است، فرضیه H1 مورد تأیید واقع می‌شود و این بدان معنا است که میانگین همه متغیرها از لحاظ نقشی که در تأمین امنیت در الگو دارند، یکسان نیست.

نتایج تجزیه و تحلیل‌های توصیفی مرتبط با عرصه معنویت و مؤلفه‌های آن:

جدول (۵): تحلیل مرتبط با عرصه معنویت، ۵۱/۵ درصد به گزینه ۴ (زیاد) و ۴۸/۵ درصد به گزینه ۵ (خیلی زیاد) رأی داده‌اند. در مجموع، کلیه پاسخ‌دهندگان معتقدند که عرصه معنویت، در تولید امنیت نقش دارد. همان‌گونه که از نتیجه آزمون فریدمن (جدول ۶) که به منظور رتبه‌بندی میانگین عرصه‌های مختلف تأثیرگذار بر امنیت برمی‌آید، «عرصه معنویت»، میانگین ۲/۹۱ را احراز نمود و عرصه زندگی با ۲/۸۲، عرصه تفکر با ۲/۵۹ و عرصه علم با ۱/۶۸ به ترتیب پس از آن قرار گرفتند و این خود گویای برتری عرصه معنویت بر سایر عرصه‌ها نزد پاسخ‌دهندگان می‌باشد.

نتایج حاصله از تحلیل استنباطی داده‌ها

به دنبال تبیین نقش امنیتی عرصه معنویت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت با سه مؤلفه: «توحید و حق‌طلبی»، «معاد و آخرت‌گرایی» و «امامت و رهبری»؛ نتایج تحلیل استنباطی داده‌ها نشان داد که توجه به عرصه معنویت در تأمین امنیت در الگو نقش به‌سزایی دارد. به عبارتی توجه به مؤلفه‌های «توحید و حق‌طلبی»، «معاد و اخلاق‌گرایی» و «امامت و رهبری» که در مجموع در این تحقیق از آن‌ها به عنوان عرصه معنویت یاد شده جهت ارتقای سطح امنیت، از جمله موضوعات مهمی است که همواره نقش ایفا می‌کند. برای هر کدام از مؤلفه‌های مطرح‌شده، سه شاخص در نظر گرفته شد که نتایج تجزیه و تحلیل‌ها در مورد هریک از مؤلفه‌ها به شرح ذیل می‌باشد:

«توحید و حق‌طلبی» نخستین مؤلفه عرصه معنویت بود که با فرض اینکه در تأمین امنیت می‌تواند نقش‌آفرین باشد، در قالب این فرضیه مطرح شد. «توحید و حق‌طلبی» به کمک شاخص‌های: «گسترش فرهنگ اقامه نماز»، «امر به معروف و نهی از منکر»، «فراگیری شعائر

اسلامی و التزام به دستورات و احکام شرع» و «تلاش در جهت کاهش نحله های شیطانی» و «ارتقاء روح خداپرستی» از سؤال‌شوندگان پرسیده شد. داده‌های مربوط به این متغیر با استفاده از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید. نتایج نشان داد که توجه به توحید و حق‌طلبی و اهتمام به شاخص‌های مطرح‌شده به منظور تقویت آن می‌تواند در تأمین امنیت نقش به‌سزایی را ایفا نماید. در فرضیه دوم و در پاسخ به این سؤال که آیا «معاد و آخرت‌گرایی» که به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های عرصه معنویت یاد شده است، می‌تواند در تأمین امنیت نقش ایفا کند یا خیر؟ پس از طرح فرضیه، داده‌های مربوط جمع‌آوری گردید. منظور از مؤلفه معاد و آخرت‌گرایی: «گسترش فرهنگ ایثار»، «صداقت و جهاد در راه خدا»، «کاهش منازعات و درگیری‌ها» و «رعایت حق الناس»، «پرهیز از کسب درآمدهای نامشروع»، «گسترش فضایل اخلاقی و توسعه و تحکیم برادری اسلامی» در بین مردم است. داده‌های به‌دست آمده با استفاده از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید. نتایج، بیانگر آن است که اهتمام ویژه به هر یک از شاخص‌ها و در مجموع اهمیت دادن به «معاد و آخرت‌گرایی» نقش قابل ملاحظه‌ای در تأمین امنیت دارد. در فرضیه سوم در پاسخ به نقش «امامت و رهبری» در تأمین امنیت، مطرح گردید. شاخص‌های این مؤلفه شامل: «برخورداری از رهبری فقیه و جامع‌الشرایط»، «مقبولیت رهبری در بین مردم»، «پذیرش و التزام عملی به نظرات و دستور امام جامعه» می‌باشد که داده‌های مربوط به این شاخص‌ها با استفاده از مقیاس رتبه‌ای پنج‌گزینه‌ای به کمک ابزار پرسشنامه از سطح جامعه آماری جمع‌آوری و با استفاده از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید. نتایج، بیانگر آن است که اهتمام ویژه به هر یک از شاخص‌ها و در مجموع، «امامت و رهبری» نقش قابل ملاحظه‌ای در تأمین امنیت دارد.

به کمک آزمون فریدمن، میانگین شاخص‌های دارای نقش در عرصه معنویت، رتبه‌بندی گردید. بر اساس نتایج حاصله، «توحید و خداپرستی» رتبه نخست را به خود اختصاص داد و پس از آن به ترتیب مؤلفه‌های «امامت و رهبری» و «معاد و اخلاق‌گرایی» در عرصه معنویت دارای نقش هستند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف. نتیجه‌گیری

نتیجه پژوهش حاکی از آن است که اولاً، عرصه معنویت با تولید انسان و جامعه امن، نقش به‌سزایی در تحقق پیشرفت در الگوی اسلامی-ایرانی آن داشته و نسبت به سایر عرصه‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد و ثانیاً، توجه به مؤلفه‌های «توحید و خداپرستی»، «معاد و آخرت‌گرایی» و «امامت و رهبری» به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های عرصه معنویت مورد تأکید جامعه خبرگی قرار گرفته و سطح امنیت در این عرصه را ارتقاء خواهد داد. ثالثاً، توجه به مؤلفه‌های عرصه معنویت و تقویت شاخص‌های آن در جامعه اسلامی، باعث حاکمیت توحید و اخلاق‌گرایی در جامعه و تبدیل انسان متدانی (سکولار) به انسان متعالی (انسان امن) خواهد شد که خود، هدف متعالی این الگو به‌شمار می‌رود. با دستیابی به انسان امن؛ سایر عرصه‌ها و ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز از امنیت برخوردار خواهد شد و در پرتو الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، جامعه امن، شهروند امن، اجتماع امن، شهر امن، اقتصاد امن و در یک جمله «انسان متعالی» به‌منصه ظهور خواهد رسید.

بر اساس چارچوب نظری تحقیق و با توجه به ربط وثیق و تعامل دوسویه مقوله «امنیت» و «پیشرفت»، الگوی مذکور باید از کارکرد ویژه‌ای برای تولید امنیت برخوردار باشد و چنانچه طراحان این الگو به رابطه دوسویه امنیت و پیشرفت توجه لازم را مبذول نمایند، محصول نهایی این الگو و پیشرفت حاصل از آن، خود منجر به ناامنی و امنیت‌زدا خواهد شد.

ب. پیشنهادات

از آنجا که غایت امنیت در مکتب امنیتی در جمهوری اسلامی ایران، تحقق عبودیت و کمال انسان مؤمن و رسیدن به «انسان امن» می‌باشد؛ یکی از اصلی‌ترین اهداف الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت نیل به جامعه امن می‌باشد. لذا، می‌بایست به ابعاد روحی و معنوی

امنیت نیز توجه شایسته را مبذول نمود. از این رو، توجه به پیشنهادهای ذیل منجر به تقویت مؤلفه‌ها و شاخص‌های عرصه معنویت و در نتیجه ایجاد امنیت معنوی در جامعه اسلامی - ایرانی خواهد شد:

- برای نیل به جامعه امن باید التزام و اعتقاد عملی به اصول اسلام (توحید، نبوت، امامت، عدل و معاد)، یگانه‌پرستی و نفی شرک و کفر را در اولویت قرار داد.
- گسترش فرهنگ اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر در سطح جامعه و التزام به دستورات و احکام شرعی آن در برنامه‌ریزی‌ها باید ملحوظ نظر قرار گیرد.
- تقویت روحیه خداپرستی در مقابله با نحله‌های الحادی و شیطان‌پرستی در جهت نیل به جامعه خدا افزا در جامعه، امنیت‌زا خواهد بود.
- به منظور نیل به «جامعه توسعه‌یافته اخلاقی»، توجه به گسترش فضایل و اخلاق اسلامی در همه ابعاد فردی و اجتماعی و مبنا قرار دادن اخلاق در انجام همه کارها از مهم‌ترین اولویت‌های معنوی جامعه است.
- نهادینه نمودن احترام به رعایت حق‌الناس و کسب درآمدهای مشروع در جامعه.
- توجه به نقش رهبری و اجرای فرمان‌ها و دستورات امام مسلمین (ولی فقیه).
- پذیرش و التزام عملی به سفارش‌ها و تأکیدات امامت جامعه (ولی فقیه).

فهرست منابع و مآخذ

- قرآن مجید، (۱۳۸۳)، ترجمه: ابوالفضل بهرام‌پور، چاپ اول، قم، انتشارات عصمت.
- نهج‌البلاغه، ترجمه: دکتر سید جعفر شهیدی، (۱۳۸۷)، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- امام خمینی (ره)، (۱۳۷۳)، صحیفه نور، جلد ۷، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات قابل دسترسی در سایت: www.khamenei.ir
- رساله مطالعه گروهی، (۱۳۹۳)، نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت.
- اخوان کاظمی، بهرام، (۱۳۸۶)، امنیت در نظام سیاسی اسلام، چاپ دوم، تهران، پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خسروی، علیرضا، (۱۳۹۱)، مکتب امنیتی امام خمینی (ره)، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۹۰)، مؤلفه‌های پیشرفت و توسعه در اسلام (پیش‌درآمدی بر الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت)، چاپ اول، تهران، ناشر راه‌دان.
- ره‌پیک، سیامک، (۱۳۸۷)، نظریه امنیت در جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- سیاه‌پوش، امیر، (۱۳۹۰)، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، چاپ اول، آفتاب توسعه.
- عمید، حسن، (۱۳۷۴)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- معین، محمد، (۱۳۷۵)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- میرمعزی، سید حسین، (۱۳۹۰)، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت محصول اسلامی‌سازی علوم انسانی (نخستین نشست راهبردی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت)، چاپ اول، انتشارات پیام عدالت.
- هاشمیان‌فرد، زاهد، (۱۳۸۸)، امنیت در اسلام، چاپ اول، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- معاونت نظارت راهبردی ریاست جمهوری، (۱۳۸۹)، شاخص‌های ارزیابی توسعه بخشی و فرابخشی، دفتر الگوی اسلامی ایرانی توسعه، چاپ اول، تهران، انتشارات معاونت نظارت راهبردی ریاست جمهوری.
- مرکز مطالعات راهبردی ریاست جمهوری، تدوین شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی توسعه.
- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۹)، عدالت و ایثار، تحلیلی بر ابعاد عدالت‌خواهانه نهضت عاشورایی امام حسین (ع)، مجموعه مقالات عاشوراپژوهی، جلد ۱، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۳)، مقاله: مرزهای گفتمانی نظریه اسلامی امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲۵.
- جمالی، محمد، (اردیبهشت ۸۹)، الگوی اسلامی پیشرفت و عدالت، مجله راهبرد بومی، شماره ۱۰۴.

- دری نجف آبادی، قربانعلی (۱۳۷۹)، نگاهی به امنیت از منظر امیر مؤمنان علی (ع)، قم، حکومت اسلامی، شماره ۱۸.
- رضایی، علیرضا (۱۳۸۹)، مقاله: شاخص های توسعه از منظر اسلام، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و امام خمینی (ره)، فصلنامه معرفت سیاسی، تهران، شماره اول.
- ساعد، نادر (۱۳۹۰)، مقاله: چارچوب تدوین الگوی اسلامی ایرانی و جنبه های دفاعی آن (رهیافت حقوقی)، تهران، فصلنامه راهبردی دفاعی، دانشگاه عالی دفاع ملی، سال نهم، شماره ۳۲.
- یاراحمدی، علی همت (اردیبهشت ۱۳۸۹)، ماهیت شناسی پیشرفت از نگاه اسلام، مجله راهبرد بومی (ویژه نامه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)، شماره ۱۰۴.
- لکزایی، نجف (۱۳۸۹)، فلسفه امنیت از دیدگاه امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات راهبردی، ش ۴۹.